

Tarnói László

A berlini Hungarológiai Szakterület új folyóirata

Örömmel nyújtom át a konferencia résztvevőinek a Berliner Beiträge zur Hungarologie-nak az ELTE sokszorosító üzemében röviddel ezelőtt nyomdafrissen átvett ötödik kötetét. Az évente megjelenő új berlini tudományos folyóiratnak ezzel, amint azt e példány utolsó, valamennyi kötet tartalmát dokumentáló fejezete tételesen is bemutatja, immár figyelemreméltó története van. Készítésének még körvonalazatlan tervei 1984 decemberében írt vendégtanári pályázatomban fogalmazódtak meg először írásban, közvetlen azután, hogy ezeket a berlini Hungarológiai Szakterület vezetőjével, Paul Kárpátival szóban egyeztettem. E pályázat a feladatok között az I.4. pont alatt fontos célként hangsúlyozza annak felmérését, "...hogyan milyen lehetőségei vannak a szakterületi kutatások eredményeinek egy sorozat keretében való megjelentetésére

- a.) a Humboldt Egyetemen
- b.) a Humboldt Egyetem és a Magyar Kultúra Háza együttműködése révén
- c.) a Humboldt Egyetem és az ELTE közös kiadványaként
- d.) egyéb helyen. „

A BBH kiadásának előkészítésére 1985 áprilisa és októbere között került sor. E kezdeteket, egyúttal a berlini hungarológiai kutatóhely egy sajátos időszakát is idézi az a ma már dokumentumértékű feljegyzés, amely a folyóirat tervezésének és előkészítésének lezárásaként 1985 őszén azzal a céllal íródott Berlinben, hogy az akkor már nemcsak elvileg meglévő, hanem a gyakorlati kutatásszervezés útján ténylegesen kialakult szakmai és tartalmi feltételekhez a még hiányzó anyagi keretek megteremtését szorgalmazza. A feljegyzés szövege abból a szempontból is figyelemre méltó, mert személyi, pontosabban szerzői terve (műhelyjelleg, intézetben belüli munkatársak, régebben végzetek bevonása, utánpótlás-nevelés, a szakterület korábbi és újonnan kialakítandó magyar kapcsolatainak érvényesítése a szerzői kör bővítése során stb.), valamint a speciális berlini hungarológiai kutatási spektrumon belül koncentrált tudományos munka tartalmi tervezete (német-magyar kontrasztív nyelvészet, irodalmi, kulturális és történelmi kapcsolattörténet, finnugor nyelvtudomány, a magyar nyelvtanítás módszertana német anyanyelvűek körében) az öt kötetben hiánytalanul megvalósult, azokon változtatni lényegében

semmit sem kellett. (Így az 1985-ös feljegyzés némely részlete akár 1991-es utólagos tájékoztatásképpen is olvasható lehetne.) Íme a dokumentum:

Feljegyzés a berlini Humboldt Egyetemen tervezett hungarológiai tanulmánykötet ill. sorozat kiadásáról

Az egyik legfontosabb feladat ma Berlinben a Hungarológiai Szakterület tudományos rangjának a meglehetősen behatárolt körülmények és lehetőségek közötti maximális emelése. Ez a berlini (egyetemi és egyetemen kívüli) szakemberek köztudatában máig is élő Gragger - Steinitz - Szent-Iványi korszakok tradícióira és a részben még ma is meglévő személyi feltételeire támaszkodva, valamint az egyéni kutatási érdekeket és az objektíve adott külső igényeket figyelembe véve a jelenlegi korlátozott képzési keretek és korlátozó egyetemi struktúra ellenére ma is megvalósítható. (Megjegyzem, hogy az 1984. december 14-én benyújtott vendégtanári pályázatomban is hangsúlyoztam, hogy a hetvenes évek elején kialakult hátrányos, szűk volumenűre szabott képzési rendszer olyan objektív tény, amely nem annak kifogásolása vagy kritikája által változik, hanem legfeljebb akkor, ha azt a szakterület szerepkörének rohamos növekedése és fejlődése természetes úton tágítja és kérdőjelezi meg.)

A Humboldt Egyetemen, valamint Berlin ill. az NDK különböző tudományos és kulturális intézményeinél (akadémia, más egyetemek, könyvtárak, kiadóvállalatok stb.) elhelyezkedett egykori Steinitz - Szent-Iványi tanítványok kora 40-65 év, közülük a Humboldt Egyetem Hungarológiai Szakterületén szervezett kutatómunkában érdekeltek száma (az eddigi egyeztető felmérések alapján) 10-12 fő. Az ő részvételük és meghatározó szerepük biztosíthatja azt az alapot, amelyre megfelelő együttműködés kialakítása esetén a szakterületen jelenleg foglalkoztatott hasonló számú fiatal oktató, kutató és aspiráns (a későbbiekben néhány tehetséges hallgató) irányítását, kutatásra való ösztönzését és abba való bevonását építeni lehet. E kutatásszervezési és utánpótlás-nevelési feladatok megteremtéséhez a személyi feltételek ezek szerint ma még - a Steinitz - Szent-Iványi tanítványok koránál fogva mintegy az utolsó pillanatban - adottak.

A kutatás fő irányát Berlinben természetesen az NDK-beli belső személyi feltételek és az ugyanott adott külső igények együttesen motiválják. Központi tárgya ennek megfelelően egy olyan típusú hungarológiai kutatómunka, amely következetesen nyitott a német nyelvi, kulturális és történelmi kapcsolatokra, párhuzamokra és kölcsönhatásokra. Ennek keretében nem lehet lemondani a súlyozottan német-magyar kontrasztív nyelvészet, valamint a német-magyar irodalmi érintkezések és megfelelések kutatása

mellett az olyan gyakorlati tudományos diszciplína vizsgálatáról sem, mint amilyen a magyarnak mint a speciálisan a németek számára idegen nyelvnek az oktatásmódszertana.

Mindez azonban nem zárhatja ki igény ill. koordinálható kutatási szándék esetén a szűk értelemben vett hungarológiai feladatok kutatását, vagy akár a szélesebb mezőben végzett összehasonlító vizsgálatokat sem. A jelen körülmények között kívánatosnak látszik a - ma még jóllehet már meglehetősen szűk területre korlátozódó - Steinitz-hagyományok továbbélését is ösztönözni, és felkarolni azokat a finn és észti irodalmi és finnugor nyelvészeti (osztják) kutatások területén is.

E tudományszervezési célok elérése érdekében azonban elengedhetetlenül szükséges a közösen nyert tudományos eredmények együttes publikálásának lehetősége. (1986-ban egy kötetben, ígéretes eredmény esetén azt követően sorozatban).

A tervezett kötet ill. a sorozat szerkesztője a szakterület mindenkori vezetője és magyarországi vendégtanára. Szerzői a Humboldt Egyetem hungarológiai és fennológiai kutatói, oktatói (beleértve a vendégtanárokat és lektorokat, esetlegesen a korábbi vendégoktatókat is), aspiránsai, esetenként kiemelkedő végzős hallgatói, valamint a külső munkahelyeken dolgozó volt Humboldt Egyetemi finnugor szakos hallgatók (elsősorban Steinitz és Szent-Iványi tanítványai) valamint néhány Magyarországon végzett és a Humboldt Egyetemen kívül (pl. akadémián) foglalkoztatott fiatal kutató. A kötet nyelve német. Tematikája szerint az első kötet négy fő részből áll (ebből az első hármat a következő kötetekben is megtartjuk): 1. Magyar-német irodalmi kapcsolatok, kölcsönhatások, párhuzamok, - 2. Magyar-német kontrasztív vizsgálatok (elsősorban frazeológiai kutatások), - 3. A magyar nyelvnek mint a németek számára idegen nyelvnek az oktatásmódszertana, - 4. Egyéb (elsősorban finnugor nyelvészeti és finn irodalmi tanulmányok)

Az első kötet terjedelme: 10-12 tanulmány kb. 200 lapon. Formája: A 5-ös fotomechanikus eljárás. Terjesztése ingyenes, központi és szakkönyvtárak, valamint egyéb szakmailag érdekelt intézmények körében (elsősorban Magyarországon, az NDK-ban, az NSZK-ban és Ausztriában).

Költségkihatása: személyi kiadás a szerzők részére nincs, a gépelési költségek fedezetét a Humboldt Egyetem vállalja. Dologi sokszorosítási kiadás és anyagköltség Magyarországon mai áron mintegy 50-60 ezer forint. A Humboldt Egyetem az elvi egyetértés és jóváhagyó támogatás mellett sem a felmerülő nyomdai költségek fedezését, sem a nyomdai kapacitást nem tudja biztosítani. Az e tekintetben kilátástalan helyzetre jellemző, hogy a hungarológiai szakterület illetékes „szekció”-igazgatója Prof. Bayer (hatásköre a magyar egyetemi struktúrákhoz mérve a dékánénak felel meg)

tájékoztatásomra elmondta, hogy az általa szerkesztett bulgár nyelvi és irodalmi tanulmányok c. sorozatát sem tudta az NDK-ban megjelentetni, s így azt a bolgár szakterárc költségein publikálja. Ezek szerint a kutatásszervezési feladataink szempontjából oly fontos hungarológiai tanulmánykötetnek ill. sorozatnak a megjelenése is kizárólag az otthoni támogatás (nyomdai kapacitás és dologi kiadás biztosítása) esetén lehetséges.

Végezetül megjegyzem, hogy e kiadványtervet a hungarológiai szakterület vezetőjének, Kárpáti Pálnak jelenlétében a berlini Magyar Kultúra Házában igazgatójával is egyeztetettük, aki elvi egyetértésén túl lehetségesnek tartaná, hogy a kiadvány ill. a sorozat az egyetem és a kultúra háza együttes gondozásában jelenjen meg. Ez a publikációs spektrumot adott esetben növelhetné is. Mi az egyetem részéről ezt az együttműködést örömmel vállaljuk, mint ahogy azt is, hogy a közérdeklődésre számotartó kész dolgozatokat szívesen bemutatjuk a kultúra házában szélesebb vagy szűkebb nyílt fórumán.

Berlin, 1985. október 27-én

Ezen előzetes feljegyzésnek megfelelően a fő tartalmi célok később sem változtak. Lényegében a berlini hungarológia hagyományainak szellemében (és a ténylegesen meglévő lehetőségeknek megfelelően is) valamennyi számban nyomon követhető az a törekvés, hogy bennük, amennyire ezt a szakterületen folyó munkálatok ezt megengedik, a német-magyar kapcsolattörténet, a kontrasztív nyelvtudomány az oktatásmódszertan, valamint a finn irodalom és/vagy a finnugor nyelvtudomány is helyet kapjon.

Az öt kötet legfeljebb némi hangsúlyváltozás és kisebb-nagyobb szerkezeti ill. szerkesztési módosítás érzékeltet. Az első két kötet még szerzői betűrendben közli a tanulmányokat. A BBH a második kötettől a gazdag berlini könyvtárban található kéziratokkal is foglalkozik (a harmadiktól már teljes kéziratokat is közöl). A 3., 4. és 5. kötetetől magyar nyelvű rezümék is segítik a nemzetközi hungarológus szakemberek tájékozódását, s az utolsó kötet ezenkívül öszszesített tartalomjegyzékkel nyújt áttekintést az addig közölt 71 publikációról, zárófejezetében pedig ismertetést ad a röviddel azelőtt alakult Berliner Arbeitskreis Hungarologie 1990/91 évi munkájáról. A legtöbb dolgozat módszere - ugyancsak hagyomány Berlinben - a nyelv-, az irodalom- és a történettudomány kapcsolattörténeti, összehasonlító ill. a kontrasztív vizsgálata. Tartalmát tekintve a legszélesebb hungarológiai spektrumot az 1987-ben rendezett Gragger-konferencia révén „nemzetközivé” vált harmadik kötet nyújtja. A helyi kutatási hagyományoknak megfelelően ugyanakkor több számban is jelentkezik az irodalmi, kulturális és tör-

ténelmi kapcsolattörténeti témán belül a magyarországi német nemzetiség magyar-német kapcsolatteremtő szerepének vizsgálata.

A BBH a kutatási eredmények mellett öt éven át megfogható keretet és célt jelölt minden berlini hungarológusnak, hogy oktató- és kutatóhelye igazi szaktudományos műhellyé fejlődjék. Így jelentős szerepe volt az intézeten belül a nyolcvanas évek égetően fontossá váló szakmai utánpótlás nevelésében (kiválasztásában, azt követően pedig tudományos minősítésének előkészítésében is). A belső munkatársak - közöttük a fiatal kutatók - nemcsak leírták az eredményeiket, hanem azokat a megjelenés előtt meg is vitatták egymással. Ugyanakkor eredményesnek bizonyult a Humboldt Egyetem egykori tanítványainak a közös munkába való bevonása, mint ahogy azoké is, akik Magyarországról kötődtek szakmai kapcsolataik révén Berlinhez.

A kiadvány készítése révén évről évre ismertebbé váltak a berlini hungarológia eredményei, ezek mind az intézeti mind a külső szerzőket igényes munkák készítésére ösztönözték. Így 1986 és 1991 között jelentősen megnőtt a szakterület szakmai kisugárzása, ezért kerülhetett sor az 1987 évi nemzetközi Gragger-konferenciára, majd 1989 tavaszán a berlini hungarológusok első részvételére a Hamburgi Hungarológus Konferencián. A műhelyeredményeknek a szokásosnál szélesebb körű fogadtatásában szerepet játszott a berlini egyetem hungarológusainak (és az általuk részben a folyóirat segítségével bevont egyetemen kívüli hungarológusoknak) a Magyar Kultúra Házában való rendszeres szereplése. Az öt kötet tanulmányainak mintegy a fele valamilyen formában (esetenként szó szerint) elhangzott a Ház rendezvényein is. (Így pl. a harmadik kötet teljes tanulmányanyaga.)

Az alábbi táblázat az öt kötet tartalmi tagolódását érzékelteti:

Tárgy	I. kötet 1986 184 oldal		II. kötet 1987 234 old.		III. kötet 1988 274 old.		IV. kötet 1989 243 old.		V. kötet 1990 272 old.		Összesen 1207 old.	
Történelem												
XX. sz.	1				1		1		1			
régebbi	1		1		1							
tud. tört.					11		1		1			20
ezekből kapcsolat- történet		1		1		12		2		1		17
Irodalomtör- ténét												
XX. sz.	2		4		2		5		3			
régebbi	1		1		1		1		1			21
ezekből kompara- tiszti		3		2		2		3		1		11
Nyelvtudo- mány, nyelv- tanítás	4		3		1		3		3			14
ezekből kontrasztív		3		3		1		3		3		13
Finn irodalom	1		1									2
ebből komparatiszti ka		1		1								2
Finnugor nyelvtudo- mány	1		1		3		1		2			8
A berlini könyvtár kéziratai			1*		1		2		2			6
Összesen	11		12		21		14		13			71

*A kéziratot a BBH II. kötetének egyik irodalomtörténeti dolgozata tartalmazza, így ez az adat két helyen szerepel.

A második táblázat a BBH szerzőiről nyújt információkat:

A szerzők	I. kötet 1986	II. kötet 1987	III. kötet 1988	IV. kötet 1989	V. kötet 1990	Összesen
A Az intézet alkalmazottai	7	6	6	6	6	31
ebből szakmai utánpótlás	2	3	2	3	1	
B Egyéb német szerző	3	3	6	4	2	18
Az A és B kategóriából valamikor az intézetben végzett	4+3	3+2	3+4	2+1	2+0	
C Egyéb magyar szerző	1	2	6	2	3	14
Az A és C kategóriából magyar lektor vendégtanár	1+0	1+0	1+1	1+2	2+0	
Más külföldi szerző	-	-	2	-	-	2
Összesen	11	11	20	12	11	65

Ezen összesítés kizárólag az 1985 és 1990 között írt tanulmányok szerzőit kategorizálja, az ugyanebben az időben közölt szakkönyvtári kéziratokét (lásd a megelőző táblázatban) nem.

Végül megjegyzem, hogy az anyagi fedezet biztosításának legfrissebb változásai is szemléletesen érzékeltetik azt a tendenciát, amely napjainkban szükségszerűen vezet az „állami” kapcsolatokban szabályozott keretektől a valóságos „műhelykapcsolatok”-ig: Az első számot még kizárólag a magyar művelődési tárca finanszírozta, a másodikat a Magyar Lektori Központ, a harmadikat és a negyediket két állam szakminisztériuma megosztva, az ötödiket már a két egyetem, a berlini Humboldt Egyetem és a budapesti ELTE BTK. Mi sem kézenfekvőbb ui., mint az a tény, hogy a külföldi egyetemi hungarológia akkor tud a legeredményesebben működni, ha szoros szálak fűzik a megfelelő magyarországi intézetekhez, így a berlini „profil” esetében az ELTE hungarológiai és germanisztikai tanszékeihez.